

Dömötör Adrienne: Rejtekező nyelvemlékek a régmúltból

A magyar nyelv írásos korszakának elejéről, a korai ómagyar korból fennmaradt szórványemlékek és a négy vendégszövegemlék a magyar kultúrkincs általánosan ismert darabjai közé tartozik. Ugyanez mondható el a kései ómagyar kor meghatározó nyelvemlékeiről, a kódexekről csakúgy, mint az ugyanebből az időszakból származó szójegyzékekről vagy a magyar szavakkal és kifejezésekkel fordítási segédletként glosszával ellátott latin nyelvű kötetek egy részéről is. Számos szövegemlék és szórványos(abb)an glosszázott kötet azonban kívül esik a kutatások fő sodrán. Ezeknek feldolgozottsági foka igen különböző. Többet közülük – elsősorban is az utóbbi évtizedekben felfedezettek – szakszerűen és részletesen leírtak. Másokról csak vázlatos bemutatás szól, és az is esetleg százötven-kétszáz évvel korábban jelent meg, de olyanok is akadnak, amelyek létéről tudni lehet ugyan, ám leírás nem készült róluk.

Előadásomban a 16. század közepe előtti nyelvemlékeknek azzal a meglehetősen terjedelmes és sokszínű csoportjával foglalkozom, amelynek darabjai egyrészt idegen nyelvű szövegek környezetében maradtak fenn – akár úgy, hogy a törzsszöveg scriptora maga jegyezte oda őket, akár pedig úgy, hogy a könyv használója, használói írtak a lapokra –, másrészt önálló lapokon, ívfüzetekben őrződtek meg. Az anyag áttekintésekor egyaránt figyelembe veszem a szövegemlékeket és a lexikai elemekre szorító glosszákat. Elsődleges célom, hogy az érintett nyelvemlékeket összefoglalóan jellemezzem, az őrző-szövegekörnyezet és a magyar nyelvű bejegyzések közötti összefüggéseket is bemutattva. Vizsgálatom kiterjed a vallási és a világi tartalmú / kötődésű feljegyzésekre is.

A kutatásnak – a nyelvészettől és írástörténettől kezdve az irodalomtörténeten át a liturgiátörténetig stb. – komoly tartozásai vannak ezekkel a nyelvemlékekkel szemben. Hiszen szórványosan két évszázada foglalkoznak velük különböző tudományterületek kutatói, de a be- és feljegyzéseket az eddigiekben együttesen még soha nem vizsgálták, sőt katalógusuk és összesített szövegkiadásuk sem készült. Ebből a szempontból a legjelentősebb könyvtárak anyagát sem térképezték még föl szisztematikusan, az újabb felfedezések így (határokon belül és túl) jobbára a véletlennek köszönhetőek. Nagyon időszerű tehát, hogy elinduljon egy munkálat, amely a nemzeti kultúrkincs megismerése tekintetében is hiányptóló lehetne. Helyet kaphatna ebben a rejtekező nyelvemlékek egybegyűjtött korpuszának összeállítása (digitálisan és nyomtatott kiadásban), az egyes darabok leírása, reprint másolata, mindezzel párhuzamosan pedig elkezdődhessen a könyvtári anyagok rendszerszerű feltárása is. Az előadás megbeszélésre, vitára kívánja bocsátani a felvetéseket, több, ide kapcsolódó elvi kérdéssel egyetemben.

Alapozó jellegű munkáim a témában:

– **Van itt egy kis szabad hely? Vallási kötődésű nyelvemlékek (nem csak) a margón.** In: Boros István – Takács László (szerk.): *Litteris vincimur*. Szent István Társulat, Budapest, 2018. 89–110, 273–278.

– **Mire jók az üres lapok? Pesti Mihály bibliájának magyar nyelvű bejegyzései.** In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X.* SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 2019. 63–83.

– **Mit bír el a papír? Világi (vendég)nyelvemlékek a kései ómagyar korban.** In: Haader Lea – Juhász Dezső – Korompay Klára – Szentgyörgyi Rudolf – Terbe Erika – Vladár Zsuzsanna (szerk.): *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet III.* (sajtó alatt).

– **Fóliók készleten. Ívfüzetek és papírlapok magyar nyelvű feljegyzései a 16. század közepéig.** In: Boros István – Takács László (szerk.): *Scriptorium*. Szent István Társulat, Budapest (leadás alatt).